

УДВОЯВАНЕТО (УТРОЯВАНЕТО) НА ПОДЛОГА В РЕЧТА НА ВИЕНСКИТЕ БЪЛГАРИ

Ана Кочева-Лефеджиева (София, България)

Удвояването на подлога в български език се открива във всичките му форми на проявление: проза, поезия, сценична реч и пр. Предмет на разглеждане тук, по-специално, е изявата на удвояването (утрояването) в *разговорната реч*, където повторенията (и съответно изпаданията) на части от изказването са едни от най-типичните ѝ черти. В това проучване се проследява наличието на двойния (тройния) подлог в речта на виенските българи, които напоследък бяха обект на анализ в многобройни изследвания (Вж. сб. Българската общност в Австрия – историческо, лингвистично и етнологско изследване, 2011). Както вече бе отбелязано (Кочева 2011: 42), българските емигранти в Австрия, и по-специално във Виена, говорят междинен смесен език (с различна степен на билингвизъм в зависимост от езиковата им компетенция, образование, време на пребиваване и т.н.), т.е. налице е взаимно съществуване, съсъществуване (coexistence) на двата езика: българския и немския. Оттук и сложността на разговорната им реч.

Терминът *взаимно съществуване* принадлежи на Ч. Фриз и К. Пайк 1949: 29–50 (Fries Ch., Pike K. 1949: 29–50), а авторът на термините а) за преминаване без смесване (координиран билингвизъм) и б) чрез смесване (смесен билингвизъм) е У. Вайнрайх (Weinreich 1968: 9).

В методологично отношение тази разработка следва принципите за проучване на разговорната реч, разработени от Ангелова 1994.

Конструкциите с двоен подлог в разговорната реч на виенските българи се разглеждат в зависимост от *мястото* на субстантивния корелат (в препозиция или постпозиция) спрямо местоимения съответник. Задължително и главно условие е реализирането на *интонационната цялост* на конструкцията с удвоен подлог (без каквито и да било паузи). Случаите са няколко:

1.0. Местоимението е в *препозиция* по отношение на съществителното в репликата. То може да е контактно и неконтактно разположено към съществителното.

1.1. При *контактно* разположение на местоимението в репликата са регистрирани следните характерни случаи от речта на българските емигранти във Виена:

1.1.1. С *лични местоимения* и задължително членуване на нарицателното име в именната група на репликата:

- **Той** *четвъртият бецирк* има малък парк на щрасето.
- **Те** *поляците* додъхъ тука във Виена.
- **Тя** *демократурата* в България е много късна.
- **Ас** *сливенлията* съм навсякъде почетен тук.
- **Тя** *преустройката* си беше чист преврат.
- **Тя** *фирмата „Скай Юръп“* няма представителство тук, щото е нискобюджетна.
- **Той** *Фаркаш* е унгарски евреин.
- **Те** *градинарите* в Австрия са със страхотни традиции.
- **Те** *градинарите* от Търновско живеят в Швехат, около Виена има Швехат.

1.1.2. С показателни местоимения и задължително членувано съществително в репликата:

- **Онес** *децата* им вече не говорят български.
- **Тас** *глупачката* от Витгенщайн зле знаеше немски, ама се мислеше за началник.
- **Туй** *ЕУ-то* (‘Европейският съюз’) дава акъл на българите кво да праят.

1.2. При *дистантно* (неконтактно) разположение на антецедентното местоимение в репликата са засвидетелствани следните по-типични случаи от речта на виенските българи:

- **Тя** е друга държава *Австрия*, много различна е от Виена.
- **Тя** сега *Австрия* има много българи.
- **Той** е две години след мен *мъжът ми* във Виена.
- **Те** там в Грац *българите* са от древните градинари.
- **Те** много си разбират нещата нашите *градинари*, загуй са тачени.
- **То** става *събирането* на българските студенти в Залцбург най-много на трети март.

– **Ние** в Залцбург *студентите* дружахме най-вече по националности, австрийците се делиха.

– **Той** не е австриец Виктор, наш е.

– **Тя** е известна *фамилията* с баби, дядовци, внуци.

– **Те** не говорят български *децата им*, страшно трудно говорят.

В примерите **Тя** е друга държавата **Австрия**, много различна е от Виена удвоеният подлог съществително се свързва асиндетно (безсъюзно) с втория изказ, т.е. двата прости изказа в границите на сложното изказване са: *Тя е друга държавата Австрия и Австрия, много различна е от Виена*, като вторият подлог, без да се повтаря, е обединително звено на двата изказа. Подобни са примерите: *Той не е австриец Виктор, наш е* и *Те не говорят български децата им, страшно трудно говорят*.

В следващите случаи може да се получи рамкова конструкция, ако съществителното корелат е в края на репликата:

– **То** в Австрия има икономически интерес *нашото трето поколение*.

– **Той** вече не е Маньо, а *Манфред*.

– **Те** движат света *парите*.

– **Той** беше катализатора на бързото ми решение да се преместя във Виена *моя мъж*.

Местоименият antecedent отваря рамковата конструкция, а неконтактно разположеният субстантивен корелат я затваря.

Особено чести са рамковите конструкции, когато в тях участват немски лични имена, които доуточняват изказната семантика:

– **Тя** е най-добрата в курса *Матилде*.

– **Тя** е много грозна *Сузана*.

– **Той** замина за Италия *Мартин*.

2.0. Местоимението е в *постпозиция* по отношение на съществителното. В повечето случаи то е контактно разположено и рядко дистантно.

2.1. При контактно разположение на съществителното (или именната група) са регистрирани следните случаи в речта на българските емигранти във Виена:

2.1.1. С лични местоимения:

– *Рихард русият той* е известен баскетболист, но и нашия Иван си го бива.

– *Лясковските градинари* те са най-почитаните на австрийския пазар.

– *Зое пианистката* **тя** за пръв път щяла да свири в София.

– *Нашите зъболекари* те са вече доста забогатели в Австрия.

– *Българите* **ние** не обичаме да пишем писма.

2.1.2. С показателно местоимение *туй/този*. Типът е по-рядък. Както отбелязва Ангелова 1994: 46–47, според К. Попов 1974: 109, този тип се е появил в български под руско влияние. Тя обаче с основание не се съгласява с него и търси българска подкладка в конструкцията. Макар и рядък, типът се открива в отделни примери и у виенските българи:

– *Плашилото* **туй** е по-различно в австрийските ниви.

– *Българската завист* **туй** не е изгубена черта у българите в чужбина.

– **Този** е най-добрият велосипедист *Ролф*.

Възможно е да има известно влияние и от страна на немския език.

2.2. При *дистанционно* разположение

2.2.1. С лично местоимение:

– *Виенските българи* от по-старото поколение те са позабравили българския и не са научили както трябва немския.

2.2.2. С обобщително местоимение *всички*:

– *И австрийци и чужденци* са изпитвани писмено и анонимно/
всички еднакво на пангара.

3.0. Двоен (троен) подлог в условията на билингвален цайтнот.

Търсенето на подходящи български или немски думи за продължаване на диалога или полилога при всички части на речта е може би най-типичният случай в езиковата практика на виенските българи. Различното владееие на немския от различните поколения прави тази дейност и различно честотна. Що се отнася до синтаксиса, тук ще илюстрирам проблема за двойния подлог само с няколко примера, но ще отбележа, че всъщност те са многобройни. Разбира се, в основата си случаите имат лексикално обяснение, но дотолкова доколкото е налице удвояване на подлога, стават предмет и на синтактично разглеждане (същото се отнася и до другите части на речта и части на изказа).

– *Луфтпостбрифа...въздушната поща*, де...**тя** е най-бързата за България.

– Попълнен ли е *телеграмформулярът...бланката...тя* виждам не е попълнена.

Но съществува и вариант с хезитация по отношение на рода: Попълнен ли е *телеграмформулярът...бланката...той* не е попълнен.

– *Маклера* ме е търсил...**Той брокера** е много активен.

– *Фервалтунгсгерихтхофа ... Административния съд в Австрия* е справедлив и честен **той**.

В разгледаните реплики бихме могли да говорим дори за *утрояване на подлога*: един – немски и два – български.

Усложняването на езиковата ситуация по отношение на анализиранията явления, повече от очевидно, е свързана с билингвизма на виенските българи, който създава множество варианти от всякакво естество (фонетични, морфологични, синтактични, лексикални) – и всички те стават обект за изследване на разговорната реч.

БИБЛИОГРАФИЯ

Ангелова 1994: Ангелова А. Синтаксис на българската разговорна реч (в съпоставка с руски, чешки, полски език), С.

Българската общност в Австрия 2011: Българската общност в Австрия – историческо, лингвистично и етноложко изследване. Т. 1. С.

Вайнрайх 1968: Weinreich U. Languages in Contact: Findings and Problems. The Hague, 9.

Кочева 2011: Кочева А. Резултати от билингвалната интерференция в езика на виенските българи. В: Българската общност в Австрия – историческо, лингвистично и етноложко изследване. Т. 1. С.

Фриз и Пайк 1949: Fries Ch. and K. Pike. Coexistent Phonemic – Systems, Language.

SUBJECT DOUBLING (TRIPLING) IN THE SPEECH OF VIENNESE BULGARIANS

Ana Kocheva-Lefedzhieva (Sofia, Bulgaria)

Doubling of the subject in Bulgarian language is found in all its manifestations: prose, poetry, stage speech and so on. The subject of consideration here, in particular, is the manifestation of doubling (tripling) in conversational speech of the Bulgarians, who live in Vienna, where repetitions (and accordingly relegation) parts of speech are among the most typical features.